

Valerica CELMARE¹

TEHNICA GENOGRAMEI ÎN PRACTICA SOCIALĂ

The Genogram Technique in Social Practice

Abstract: This paper represents a theoretical and practical approach on the genogram technique. The study analyzes the concepts and theories that have been the basis of genogram development as a useful technique in the evaluation of family systems but also how it is constructed and used in social practice. The article is addressed both to professionals working in the field of social assistance and to students from the social assistance specialization, who are in the process of training.

Keywords: genogram, family system, evaluation

Introducere

După cum sugerează construcția etimologică (*gr. genos=origine, gr. grammma=literă, scriere*), termenul de genogramă face referire la reprezentarea scrisă a unor informații despre originea și ereditatea persoanelor (Tuil, Sarah, 2005, pp. 115-133).

Inițial, genograma a fost concepută ca o tehnică de investigare a sistemului familial, menită să ajute în domeniul terapiei psihanalitice a familiei, dar în prezent, este indispensabilă tuturor profesioniștilor din domeniul psiho-socio-medical. Ea este utilizată în asistența socială, și cea medicală, în etapa de evaluare a unui caz, pentru identificarea cauzelor care au generat disfuncții.

În practică, genograma constituie o proiecție grafică sintetică a sistemului familial, dispus pe mai multe nivele de generație, în care se regăsesc toate componentele sale semnificative: elemente genealogice, date, nume, disfuncții, relații și evenimente, astfel încât, să ofere consilierilor, o perspectivă coerentă asupra structurii, istoriei și problemelor care afectează familia (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52).

¹ Senior Lecturer, PhD, „Dunărea de Jos” University of Galați, Romania, Faculty of History, Philosophy and Theology, Romania. Corresponding author: valerica.celmare@ugal.ro.

Rolul genogramei în investigarea sistemului familial. Fundamentare teoretică

Tehnica genogramei a fost propusă și dezvoltată în cadrul *Teoriei Sistemelor de Familie* a lui Murray Bowen (1913-1990), care a studiat aspectele transgeneraționale în cadrul familiei, afirmând că problemele familiale se transmit de la o generație la alta și că persoanele au tendința de a reproduce comportamente care s-au mai manifestat și la antecesorii lor (Zamoșteanu, Alina, *Terapie sistemică familială*, pp. 23-25). Bowen consideră că familia funcționează ca un sistem în cadrul căreia au loc interacțiuni complexe, menite să asigure o conexiune permanentă între membrii săi. Sistemul familial tinde să-și mențină într-un echilibru homeostatic toate elementele care interacționează în cadrul său: membri, reguli, relații, influențe, toate acestea, pentru a-și asigura protecția și funcționalitatea perpetuă. Homeostazia sistemului familial face ca legăturile dintre membrii săi să fie atât de puternice, încât aceștia nu-și vor putea disocia comportamentul de interacțiunile familiale (Kerr, Michael E., 2000). Bowen explică acest mecanism prin descrierea *sistemului emoțional al familiei*. În discursul său teoretic, Bowen pleacă de la premisa că, deși omul posedă rațiune, limbaj și o cultură complexă, majoritatea acțiunilor și relațiilor umane sunt guvernate de un sistem emoțional primordial, care afectează viața indivizilor (Kerr, Michael E., 2000). În viziunea lui, familia este cea care conservă acest sistem emoțional, îl perpetuează de-a lungul generațiilor, determinând comportamentul membrilor săi și în raport cu alte medii sociale. Membrii unei familii, sunt conectați emoțional atât de intens, încât aceștia se contaminatează emoțional unii pe alții, fapt ce generează, de multe ori, stres și anxietate (Kerr, Michael E., 2000). Din acest motiv, Bowen acordă o mare importanță cunoașterii sistemului emoțional familial, ca mijloc de rezolvare a problemelor de natură familială și introduce opt concepte aplicabile evaluării familiale:

- *Triunghiurile* - sunt acele sisteme de relații familiale formate din trei persoane. În concepția lui Bowen, triunghiul este *molecula* sistemului emoțional familial, deoarece acesta este cel mai mic sistem de relații stabile. Sistemul format din două persoane este instabil deoarece nu tolerează tensiunea, în timp ce implicarea unei terțe persoane poate redirecționa tensiunea unui conflict (Kerr, Michael E., 2000).

- *Diferențierea sinelui* - este un concept prin care se explică modul în care sinele unei persoane s-a dezvoltat sub presiunea familiei și a altor grupuri sociale, pentru conformitate. Oamenii cu un sine slab diferențiat depind de acceptarea și aprobarea celorlalți, în timp ce

persoanele cu un sine bine diferențiat înțeleg dependența de ceilalți și rămân calmi în fața conflictului și a criticilor (Kerr, Michael E., 2000).

Procesul emoțional familial nuclear explică modelele relaționale de bază care se dezvoltă într-o familie atunci când nivelul de anxietate este mare și de durată. Bowen descrie patru astfel de modele (Kerr, Michael E., 2000; Zamoșteanu, Alina, *Terapie sistemică familială*, pp. 23-25):

❖ *Distanța emoțională* - este modalitatea prin care unul dintre membrii familiei se protejează atunci când nu mai poate face față reactivității emoționale. Acesta se îndepărtează și refuză să investească emoții față de unul sau mai mulți membri ai familiei.

❖ *Conflictul marital* - apare în perioade cu anxietate ridicată și se manifestă ciclic, în care perioadele conflictuale alternează cu cele de acalmie.

❖ *Transmiterea proiecției către copil* - se întâmplă atunci când unul dintre părinți își idealizează copilul sau îl percepe negativ. Copilul devine reactiv la nevoile părinților și în timp, el va înregistra un proces slab de diferențiere față de părinți, ceea ce îl va face vulnerabil social și chiar clinic.

❖ *Disfuncția într-un soț* - descrie situația când unul dintre soți își subordonează soțul, punând presiune pentru îndeplinirea anumitor sarcini. Soțul subordonat va dezvolta o anxietate ridicată, ceea ce-i poate determina disfuncții socio-medicale.

Procesul proiectiv al familiei - se referă la situațiile în care problemele emoționale ale părinților sunt transmise copiilor, aceștia devenind vulnerabili în fața tulburărilor clinice. Copiii pot moșteni diferite sensibilități, cum ar fi: nevoia de atenție, de aprobare, tendința de culpabilizare, tendința de a nu-și asuma responsabilități și reacționează impulsiv pentru a reduce starea de anxietate etc. (Kerr, Michael E., 2000; Zamoșteanu, Alina, *Terapie sistemică familială*, pp. 23-25).

Procesul de transmitere multigenerațională descrie transmiterea modelelor disfuncționale ale familiei. Prin transmiterea patternurilor parentale sunt afectate atât nivelurile de diferențiere a sinelui cât și longevitatea, alegerea partenerului, stabilitatea conjugală, reproducerea, starea de sănătate, realizările educaționale și succesele profesionale (Kerr, Michael E., 2000; Zamoșteanu, Alina, *Terapie sistemică familială*, pp. 23-25).

Întreruperea emoțională are în vedere situația când oamenii aleg să se distanțeze emoțional sau să întrerupă contactul cu membrii familiei față de care au probleme emoționale nerezolvate. Într-o primă fază, persoanele care aleg acest mod de soluționare a tensiunilor se simt mai liniștite, dar conflictele rămân în stare latentă. În plus, aceste persoane riscă să-și creeze grupuri care să țină loc familiei: grupul de muncă sau alte relații sociale

(Kerr, Michael E., 2000; Zamoșteanu, Alina, *Terapie sistemică familială*, pp. 23-25).

Poziția de frate face referire la rolurile pe care și le asumă o persoană, în funcție de poziția pe care a avut-o în copilărie ca frate/soră. Spre exemplu, persoanele care au avut poziție de frate/soră mai mare în familie, vor fi tentate să-și asume roluri de conducere, în timp ce frații mai mici își asumă roluri de subordonați. Rangul la naștere pe care oamenii l-au avut în copilărie poate afecta cuplul. Spre exemplu, dacă ambii parteneri au fost frați mai mari în copilărie, aceștia se vor lupta, în cuplu, pentru rolul de conducere (Kerr, Michael E., 2000; Zamoșteanu, Alina, *Terapie sistemică familială*, pp. 23-25).

Procesul emoțional al societății - descrie modul în care sistemul emoțional influențează comportamentul la nivel social. Bowen susține că în familiile în care părinții, deși se străduiesc, nu reușesc să impună limite copiilor, aceștia vor adopta un comportament social neadecvat (Kerr, Michael E., 2000; Zamoșteanu, Alina, *Terapie sistemică familială*, pp. 23-25).

Pentru cunoașterea modului în care aceste concepte se aplică în sistemele emoționale familiale, Bowen a introdus metoda genogramei, asemănătoare arborelui genealogic, dar diferită prin utilitatea terapeutică și atribuirea de semnificații emoționale, socio-culturale, biologice și ereditare. Spre deosebire de arborele genealogic, care oferă doar informații cu privire la relațiile de filiație și stare civilă, genograma sintetizează în imaginea grafică o multitudine de alte informații: nume, vârste, date, fapte, evenimente, relații, generații, toate puse în legătură unele cu altele, astfel încât fiecare simbol al graficului primește semnificații în funcție de contextul familial și socio-cultural (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52). Acest mod global de prezentare, oferă cercetătorului o viziune de ansamblu asupra întregului sistem familial analizat. La o singură lectură, el poate observa, *în mod sincron*, structura familială, regulile interne, interacțiunile dintre membrii familiei, influențele externe, problemele de natură socială, medicală sau emoțională. Așezarea în ordine cronologică a informațiilor permite studierea familiei și din perspectivă *diacronică*: istoricul familial, legătura dintre generații, modul în care generațiile anterioare și-au influențat descendenții în abordarea vieții (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52). Cu ajutorul genogramei, individul este analizat în context familial, astfel încât evaluatorul poate emite ipoteze cu privire la cauzele care au generat problemele pe care acesta le întâmpină.

Elementele caracteristice genogramei

Genograma are o serie de elemente specifice (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52):

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, Fasc. XX, Sociologie, nr. 12, 2017, pp. 49-63.

- *Cadrul genogramei* are în vedere plasarea schiței grafice a genogramei într-un document coerent și bine structurat. Este recomandat ca în introducerea documentului să se regăsească numele subiectului asupra căruia se centrează evaluarea, data întrevederii a cărei scop este realizarea genogramei și motivul pentru care se realizează genograma. În partea centrală trebuie să se regăsească reprezentarea grafică a sistemului familial analizat, urmată de o legendă a simbolurilor și codurilor utilizate, iar în încheierea documentului este necesară o rubrică rezervată observațiilor evaluatorului, o rubrică pentru concluzii, numele și semnătura evaluatorului (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52).

- *Regulile de construcție ale genogramei* - au acea proprietate pe care practicienii o numesc *mutabilitate* (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52). Această caracteristică permite modificarea regulilor de construcție în funcție de evoluția conceptelor teoretice, pregătirea utilizatorilor și modificarea modalităților de înregistrare a informațiilor în raport cu trecerea timpului.

- *Setul de simboluri grafice* utilizate pentru trasarea genogramei este stabilit prin convenție de către teoreticienii *Teoriei Sistemelor Familiale*, dar în practică sunt utilizate și alte coduri, elaborate pe măsura diversificării problematicilor familiale.

Setul de simboluri cuprinde (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52):

- ❖ simboluri și coduri pentru starea civilă și pentru filiație;
- ❖ simboluri pentru reprezentarea resurselor familiale și a mediului socio-cultural în care trăiește familia;
- ❖ simboluri specifice tulburărilor clinice;
- ❖ simboluri pentru redarea relațiilor pe care le dezvoltă familia studiată;

❖ culori specifice pentru fiecare aspect reprezentat în genogramă. La nivel internațional, prin convenție, au fost adoptate diferite roluri pentru anumite culori. Spre exemplu, rețeaua care indică filiația și starea civilă, este trasată cu negru. Resursele sistemului familial și mediul său socio-cultural se trasează cu albastru. Disfuncțiile sunt trasate cu roșu. În ce privește sistemul de linii care indică relațiile semnificative, acestea sunt trasate mai fin, folosindu-se albastru pentru relațiile resursă și roșu pentru relațiile disfuncționale.

- *Structura genogramei* - se referă la rețeaua de linii care arată starea civilă și filiația. Genograma trebuie să fie *lizibilă*. Este foarte important ca schema grafică să nu fie supraîncărcată cu informații neconcludente și de aceea, specialiștii recomandă selectarea informațiilor semnificative pentru construirea genogramei. De asemenea, utilizarea culorilor în trasarea diverselor aspecte ale genogramei este foarte utilă pentru a evita supraîncărcarea cadrului (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52).

- *Legenda*. Orice genogramă trebuie să fie însoțită obligatoriu de o legendă (World Vision România, 2001, pp. 26-28) pentru a putea fi citită și interpretată de orice profesionist care investighează un anumit sistem familial. (psihoterapeut, jurist, asistent social, supervisor, medic etc.).

Aspecte metodologice în utilizarea genogramei

Genograma se aplică, în special, în etapa de evaluare a unui caz, cu scopul de a stabili un diagnostic social. Metoda se aplică și în celelalte etape de instrumentare a cazului (perioada de intervenție sau monitorizare), permițând evaluatorului să modifice reprezentarea grafică în situația în care au intervenit schimbări în structura familiei (noi membri în familie, căsătorii, divorțuri, decese, adopție etc.) sau evenimente care au adus schimbări sociale (schimbarea domiciliului, emigrare, schimbarea locului de muncă etc.). Orice modificare adusă genogramei trebuie consemnată în dosarul beneficiarului, pentru că ele pot influența adoptarea măsurilor specifice de intervenție (World Vision România, 2001, pp. 26-28).

Genograma se realizează împreună cu persoana care constituie subiectul central al evaluării, dar în anumite cazuri (când este vorba de un copil, un bolnav sau o persoană care nu poate comunica), ea se poate construi împreună cu alte persoane semnificative pentru subiect (rude, alți aparținători) (World Vision România, 2001, pp. 26-28).

Pentru culegerea datelor necesare, evaluatorul va adresa întrebări cu privire la structura familială (ex: „câți copii aveți?”, „cum se numește fiecare?”, „în ce ordine s-au născut?” etc.), la evenimentele cele mai importante din viața familiei (nașteri, căsătorii, concubinaje, divorțuri, decese, avorturi), la calitatea relațiilor pe care le au membrii familiei între ei și cu mediul extrafamilial, precum și întrebări cu privire la tulburările clinice care afectează membrii sistemului familial analizat (alcoolism, dependențe, dizabilități, disfuncții sexuale etc.) (World Vision România, 2001, pp. 26-28).

Pentru a obține o imagine clară și completă a sistemului familial, este necesară consultarea unor documente (certificate de naștere, de căsătorie, de deces, sau de divorț, fotografii, acte de studii, acte de identitate, referate medicale, dosare sociale etc.) (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52).

Atunci când se dorește o abordare sociologică a genogramei, evaluatorii pot evidenția prin culori specifice elementele care fac obiectul cercetării sociologice: ocupația persoanelor, modul de alegere al partenerului, ascensiuni profesionale, declinuri, emigrări etc. (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52).

Resurse și disfuncții familiale. Utilitatea în terapia familială

Pe lângă citirea rapidă a structurii familiale și cunoașterea istoriei familiale, genograma are și alte avantaje. Prin intermediul genogramei, evaluatorul poate identifica foarte ușor resursele de care dispune familia, astfel încât tendința profesioniștilor de a se concentra doar pe disfuncționalitățile familiei este minimalizată. Este demonstrat faptul că, oricât de disfuncțional ar fi un sistem familial, el are și un bagaj foarte mare de resurse, astfel încât, terapeuții își pot susține intervenția cu posibilitățile de care familia dispune (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52). Resursele familiale pot consta în valori spirituale și culturale, credințe religioase, rețeaua de sprijin social, reprezentată de persoanele pe care familia se poate baza, profesia și ocupația membrilor familiei, veniturile, nivelul de educație, accesul la serviciile sociale și de sănătate² etc.

Munca de identificare a disfuncțiilor familiale, este, de asemenea, mult ușurată de trasarea grafică a acestora. În acest proces, evaluatorii se concentrează pe observarea zonelor albe, care pot ascunde secrete de familie, sau pe aglomerările de simboluri roșii, care pot indica atât tipul disfuncționalităților specifice familiei cât și originile acestora. În unele familii se pot observa repetarea anumitor tipare (comportamente, boli, intervenții chirurgicale, sinucideri, divorțuri, temeri, adicții etc.) care afectează generații întregi și pe care familia nu le poate depăși (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52).

Pe baza genogramei se pot lansa discuții și analize mult mai profunde, menite să identifice elementele specifice familiei. Dintre acestea, cele mai des urmărite în practica psihoterapeutică sunt (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52):

Miturile familiale, au în vedere toate credințele, atitudinile, convingerile și valorile familiei. Cu ajutorul lor, profesioniștii își formează o imagine coerentă despre familie, profilul acesteia, tipul, specificul și limitele relaționale, precum și rolurile pe care și le atribuie fiecare membru în cadrul sistemului familial.

Misiunea familiei este mesajul pe care părinții îl transmit la nivel conștient sau inconștient copiilor, încă de la nașterea acestora. Specialiștii identifică două tipuri principale de misiuni: *cele de dezvoltare*, care includ sarcini de procreare, succes social și prestigiu familial, și *misiuni de sacrificiu*, care includ sarcini de salvare a grupului familial, sau de vindecare a unor traume.

² n.a.

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, Fasc. XX, Sociologie, nr. 12, 2017, pp. 49-63.

Cripta și fantoma familiei sunt legate de destinul tragic al unui strămoș (care reprezintă fantoma familiei), destin care provoacă la nivel inconștient o suferință emoțională ce nu poate fi depășită de către membrii familiei (care reprezintă cripta familiei), astfel încât trauma ajunge să se repete.

Utilizarea simbolurilor pentru trasarea cadrului de stare civilă și filiație

Trasarea cadrului structural al familiei, care reprezintă relațiile de filiație și datele de stare civilă se trasează întotdeauna cu negru (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52).

Folosind simbolurile grafice, se schițează structura familiei, pornind de la generația mai vârstnică, până la copii. În general, se procedează la evaluarea sistemului familial pe parcursul a trei generații, deoarece cele trei generații oferă informații semnificative suficiente pentru analiză (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52). Există situații când evaluarea se poate face și pentru patru generații (acolo unde există informații și dacă acele informații sunt semnificative) (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52), iar atunci când genograma se construiește cu un copil, evaluarea se poate realiza doar pentru două generații reprezentate (World Vision România, 2001, pp. 26-28).

Construcția genogramei poate porni și de la persoana centrală a evaluării reprezentate (World Vision România, 2001, pp. 26-28), mai ales atunci când subiectul este un copil sau acesta nu are o reprezentare clară a întregului sistem familial (cazul subiecților abandonați în prima copilărie și crescuți în centrele de plasament sau în alte forme de ocrotire³). În acest caz, în genogramă pot fi trecute și persoane care nu sunt înrudite cu subiectul dar sunt semnificative pentru istoricul lui personal (colegi, asistenți maternali, familii de plasament, persoane care locuiesc împreună cu el).

Genograma nu implică o descriere narativă a structurii familiale, dar reprezentarea grafică poate fi însoțită de mai multe detalii reprezentate (World Vision România, 2001, pp. 26-28), astfel încât să ofere informații complete despre sistemul familial analizat (nume, vârstă, anul nașterii, data căsătoriei/divorțului sau data decesului, localitatea de domiciliu). Evaluatorul va selecta doar acele informații semnificative pentru sistemul familial analizat, astfel încât să evite supraîncărcarea genogramei.

Toate evenimentele semnificative se consemnează în ordine cronologică, astfel încât, graficul să poată oferi evaluatorului posibilitatea

³ n. a.

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, Fasc. XX, Sociologie, nr. 12, 2017, pp. 49-63.

unei analize a istoricului familial, a împrejurărilor în care s-au petrecut evenimentele și să permită atribuirea de sensuri interpretative corecte tuturor informațiilor reprezentate (World Vision România, 2001, pp. 26-28).

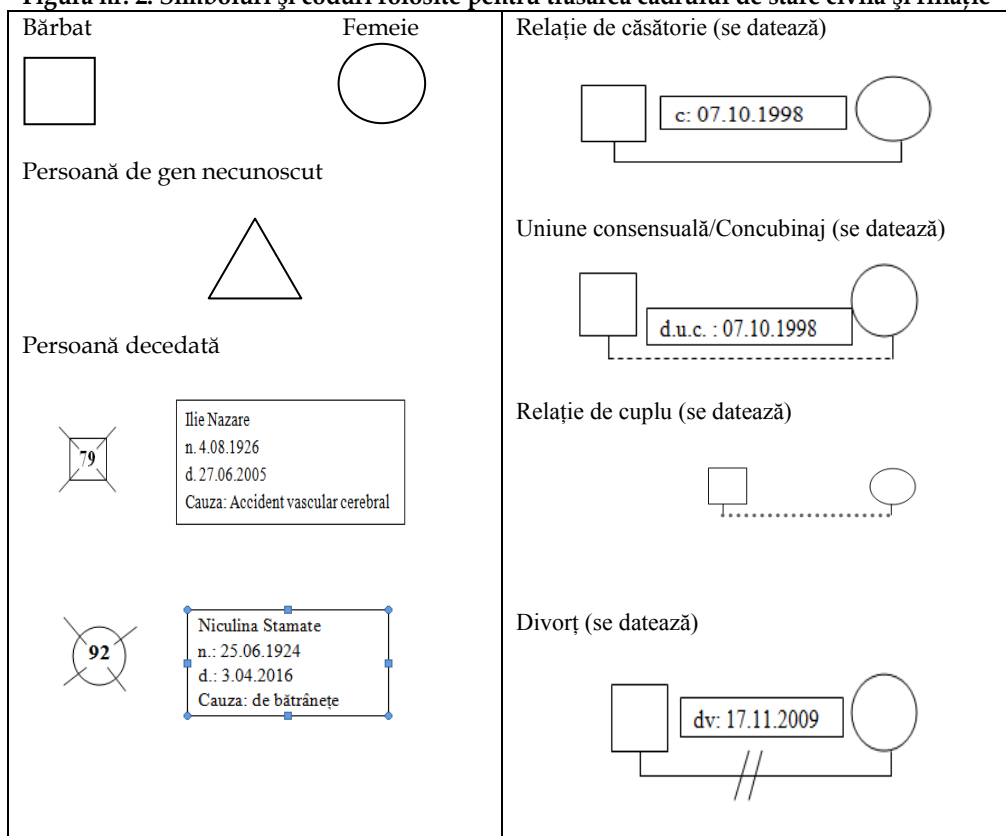
La sfârșitul genogramei se realizează o legendă care cuprinde explicații pentru toate simbolurile și codurile utilizate.

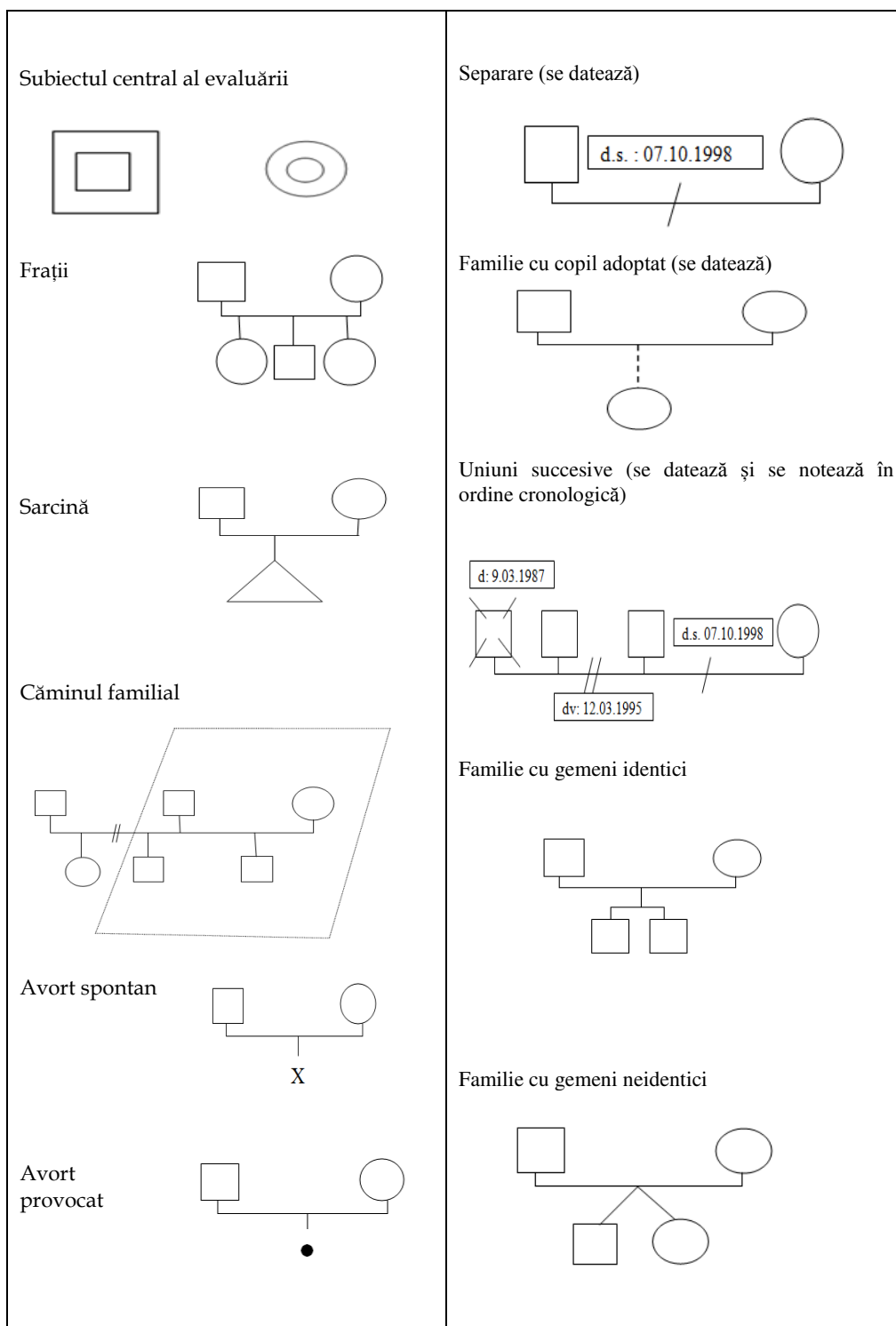
Figura nr. 1. Abrevieri folosite pentru definirea relațiilor de stare civilă și filiație

n. - data nașterii
c. - data căsătoriei
d.u.c. - data uniunii consensuale
dv. - data divorțului
ds. - data separării în fapt
d. - data decesului
? - nu se cunosc informații

Surse: Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52; Shelton, Deena, Genogram instructions, <https://www.youtube.com/watch?v=nGXEnLrR3EY>.

Figura nr. 2. Simboluri și coduri folosite pentru trasarea cadrului de stare civilă și filiație

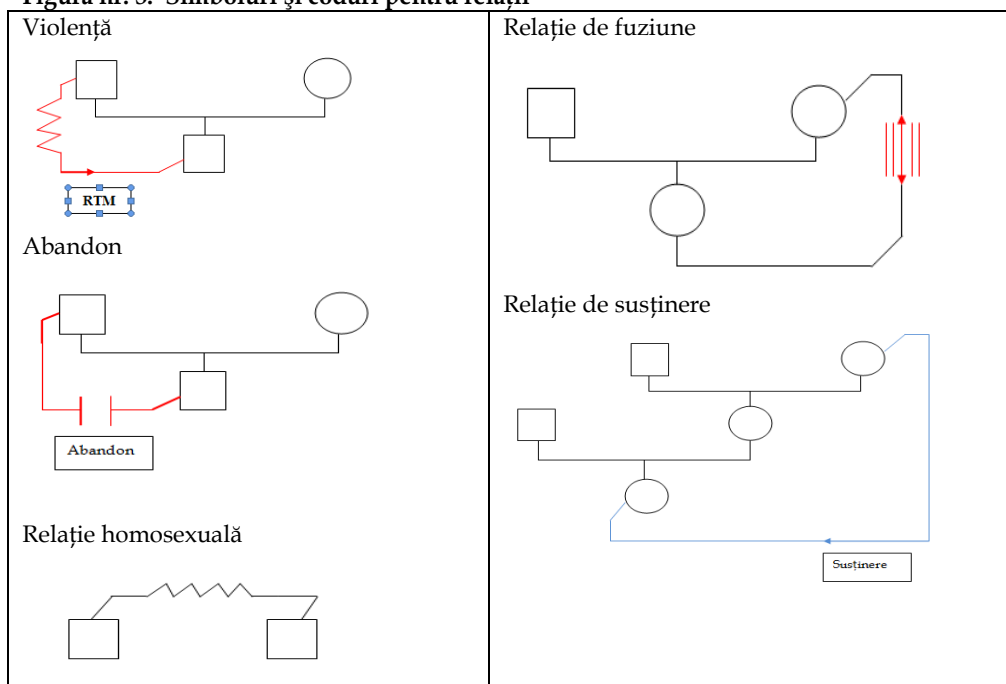
Surse: Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52; Shelton, Deena, Genogram instructions, <https://www.youtube.com/watch?v=nGXEnLrR3EY>; Miftode, Vasile, 1995, pp. 239-230.

Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, Fasc. XX, Sociologie, nr. 12, 2017, pp. 49-63.

Utilizarea simbolurilor pentru trasarea sistemului de relații

Sistemul de relații cuprinde relațiile de tip resursă pentru sistemul familial (marcate cu albastru), cât și pe cele disfuncționale (marcate cu roșu), care afectează familia, iar acestea pot fi relații în cadrul familiei sau relații create în interacțiune cu mediul extern (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52). Sistemul de relații se trasează cu ajutorul unor linii ce se diferențiază de cele care indică filiația și starea civilă atât prin culoare cât și prin alte trăsături. De exemplu, legăturile dintre subiecți cuprind segmente oblice, orientate toate în aceeași direcție. Grafica liniilor relaționale implică unele simboluri și coduri care arată tipul disfuncționalității sau tipul de relație. Săgețile cuprinse în grafic indică direcția trăsăturilor relaționale (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52). Evaluatorul va reprezenta aceste relații în funcție de modul în care el percepe relațiile respective și va evita supraîncărcarea graficului, selectând doar acele relații care au semnificație pentru familia analizată (Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52).

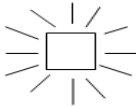

Figura nr. 3. Simboluri și coduri pentru relații

Sursa: Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52.

Figura nr. 4. Simboluri și coduri care indică disfuncțiile

<i>Disfuncții școlare</i>		<i>Handicap social</i>	
Dificultăți școlare	Absenteism	Șomaj	Venit minim garantat
Sco.	Abs.	Șom.	VMG
<i>Handicap</i>		Fără domiciliu stabil	
Handicap fizic grav	Handicap psihic grav	FDS	
Hand.	ψ	<i>Acte criminale</i>	
<i>Boli</i>		Tentativă de suicid	Suicid
Depresie nervoasă	Tuberculoză	TS	Sui.
Dep.	TBC	Rele tratamente aplicate minorului	
Cancer	Miopatii	RTM	
K.	Miopatie	Abuz sexual	Incest
SIDA	Seropozitivitate	AS	Inc.
SIDA	S+	Vătămare corporală	Omucidere
Probleme de sănătate mentală		Vat.	Omucid.
		Trafic ilicit de droguri	
		TID	
		<i>Privare de libertate</i>	
		Detenție	Deportare
			Deport.
		<i>Diverse</i>	
Alcoolism	Toxicomanie	Tulburări de comportament	
Alc.	Tx.	Comp.	
	sau	Accident	
Dependență de droguri/alcool		Accid.	
		Probleme legate de moravuri	
		Morav.	

<p>Probleme de sănătate mentală asociate cu dependență de alcool sau droguri</p> 	<p>Personalitate violentă</p> <p>Simptome ale părintelui sau ale copilului</p>
--	---

Sursa: Alföldi, Francis, 1995, pp. 47-52; Shelton, Deena, Genogram instructions, <https://www.youtube.com/watch?v=nGXEnLr3EY>.

Concluzii

Genograma este un instrument prin care se realizează o proiecție despre un anumit sistem familial și care permite profesionistului să-și eficientizeze munca și să și-o îmbunătățească, punând în echilibru atât resursele cât și disfuncțiile familiale, astfel încât, procesul său de intervenție să fie cât mai bine adaptat specificului și nevoilor familiei în cauză. Genograma nu reprezintă o proiecție obiectivă, ci una marcată puternic de factorul subiectivității celor implicați în realizarea lor.

Bibliografie

- Alföldi, Francis, „Le génogramme - un outil d'évaluation pour les professionnels du champ médico-psychosocial?“, *Générations*, nr. 4, juillet - août - septembre 1995, p. 47 - 52 <http://alfoldievaluation.com> (21 aprilie 2017).
- Kerr, Michael E. „One Family's Story: A Primer on Bowen Theory.“, The Bowen Center for the Study of the Family, 2000. <http://www.thebowencenter.org> (21 aprilie 2017).
- Miftode, Vasile (coord.), *Dimensiuni ale asistenței sociale. Forme și strategii de protecție a grupurilor defavorizate*, Editura EIDOS, Botoșani, 1995.
- Shelton, Deena, Genogram instructions, <https://www.youtube.com/watch?v=nGXEnLrR3EY> (17 martie 2016).
- Tuil, Sarah, „De l'emploi du génogramme libre en entretiens familiaux à visée thérapeutique“, *Dialogue*, 2005/2 (n° 168), p. 115-133. DOI: 10.3917/dia.168.0115. URL: <https://www.cairn.info/revue-dialogue-2005-2-page-115.htm> (3 martie 2016).
- World Vision, *Manual de bune practici în asistența socială comunitară, Material elaborat de către World Vision România - Biroul Iași în cadrul proiectului „Formarea lucrătorilor sociali din mediul rural”*, 2001, Iași, cursuri.uadventus.ro (22 februarie 2016).
- Zamoșteanu, Alina, *Terapie sistemică familială - curs*, https://www.academia.edu/30957363/Istoricul_Terapiei_Sistemic_Familiale (15 ianuarie 2017).